

پیشنهادات یاسر موحدفرد دبیر بنیاد حکیم فردوسی در زادروز حکیم فردوسی

پیشنهاد یاسر موحدفرد دبیر کل بنیاد فردوسی که تیتراخت خبرگزاری شبستان شد: تاریخ‌نگاری زادروز حکیم فردوسی و پیشنهاد راه‌اندازی ستاد پاسداشت مفاخر زبان فارسی

به گزارش خبرنگاران گروه فرهنگ هنر و رسانه گزارش خبر، یاسر موحدفرد دبیرکل بنیاد فردوسی با ارایه پیشنهاد راه‌اندازی ستاد پاسداشت مفاخر زبان فارسی آماده سازی تاریخ‌نگاری زادروز، زندگی فعال و سال‌مرگ مفاخر ملی را ضروری خواند و گفت: سال‌شمار گنجینه میراث مکتوب مشاهیر و بزرگان ایران برای اعلام به یونسکو باید آماده شود.

به گفته دبیرکل بنیاد فردوسی: یکم بهمن‌ماه چندی است به زادروز حکیم فردوسی مشهور شده و این تاریخ نمی‌تواند زادروز فردوسی بزرگ باشد؛ اگرچه بهانه برای یادبود فردوسی در چنین روزی را هم باید فرخنده دانست؛ بدین روی برای نخستین بار به کوشش یاسر موحدفرد، دبیرکل بنیاد فردوسی و پیشنهاد دهنده ثبت جهانی هزاره پایان سرایش شاهنامه فردوسی در یونسکو به نام ایران، پژوهشی نوآیین ویژه تاریخ‌نگاری زادروز حکیم فردوسی انجام گرفته و پیشنهاد راه‌اندازی ستاد پاسداشت مفاخر زبان فارسی را ارائه داده است؛ در همین راستا با «یاسر موحدفرد» به گفت‌وگو نشستیم که در زیر می‌آید:

زادروز حکیم فردوسی دقیقاً چه روزی است؟ آیا زادروز بزرگترین حماسه‌سرای ایران و جهان، یکم بهمن ماه بوده یا ۲۵ اریبهشت ماه است؟

در یکم بهمن ماه که چند سالی بهانه‌ای برای یادبود حکیم توس شده و در فاصله دو ماه مانده به سالروز پایان سرایش شاهنامه فردوسی به عنوان پیشنهاد دهنده ثبت جهانی هزاره پایان سرایش شاهنامه فردوسی در فهرست رویدادهای فرهنگی، هنری و علمی سازمان علمی، فرهنگی و تربیتی ملل متحد (یونسکو) به نام ایران ۱۰۱۳ امین سالگرد پایان سرایش میراث مکتوب جهانی شاهنامه فردوسی در تاریخ ۲۵ اسفند ۱۴۰۱ برابر با ۱۵ مارچ ۲۰۲۳ را پیشاپیش بر همه ایران‌دوستان فرخنده باد، می‌گویم. بر پایه پژوهش‌های دامنه‌گستر در بنیاد فردوسی، نه یکم بهمن ماه و نه ۲۵ اردی‌بهشت ماه، زادروز فردوسی نیست؛ یگانه تاریخ‌نگاری دقیق در شاهنامه فردوسی، پایان سرایش بزرگ‌ترین کتاب حماسی ایران و جهان است که ۲۵ اسفند ماه بوده اما چون در هفته پایانی سال خورشیدی قرار داشته است و آخرین رویداد فرهنگی ادبی ایران به شمار می‌رود به این رویداد ملی و جهانی کم‌توجهی شده است. از سال ۱۳۱۳ خورشیدی که بزرگداشت حکیم فردوسی به گونه جهانی به میزبانی ایران برگزار شد، این بزرگداشت به جای ۲۵ اسفند ماه در ۲۵ اردی‌بهشت ماه در گاهشمار رسمی کشور به ثبت رسید که چند سالی است به رویداد بزرگداشت حکیم فردوسی، پاسداشت زبان فارسی هم افزوده شده است.

چرا در کشور درباره زادروز بیشتر مفاخر فرهنگی با مشکل رو به رو هستیم؟

مفاخر بزرگ ایران به تاریخ‌نگاری میراث مکتوب خود بیشتر توجه داشته‌اند تا بدین روش آن اثر از دستبرد دیگران در امان بماند و به همین منظور توجهی به نگارش زادروز خود نداشته‌اند؛ دلیل این مهم آن است که اثرهای خود را از هر گونه دستبرد فرهنگی پاس می‌داشتند و از به نام خود کردن میراث مکتوب به نام دیگران در جای‌ها و زمان‌های دیگر جلوگیری می‌شده است. مفاخر ایران بیشتر به تاریخ‌نگاری اثرهای نوشتاری خود می‌پرداختند و پیشینه مفاخر کشور را باید در تذکره‌نویسی‌ها و اکاوی نمود که آن هم پس از سال‌ها که از زندگی بسیاری از مفاخر می‌گذشته، نگاشته شده که کمتر تصحیح و یا بازنویسی شده است البته در همین تذکره‌ها اگر تاریخ‌نگاری درباره زادروز و یا سال‌مرگ مفاخر هم وجود داشته باشد بیشتر بر پایه هجری مہی (قمری) بوده که می‌بایست به هجری خورشیدی با پژوهش‌های دقیق دوباره آماده‌سازی شود. بدین روی پیشنهاد می‌شود ستاد پاسداشت مفاخر زبان فارسی در کشور بر پا شده تا با تاریخ‌نگاری زادروز، زندگی فعال و سال‌مرگ مفاخر ملی و آماده‌سازی سال‌شمار گردآوری گنجینه اثرهای میراث مکتوب مشاهیر و بزرگان ایران انجام گرفته و به سازمان‌های جهانی از جمله یونسکو اعلام شود.

چرا در زمان درست زادروز حکیم فردوسی اختلاف آرا وجود دارد؟ آیا پژوهش‌های مرتبط با زمان دقیق میلاد فردوسی از سوی بنیاد فردوسی انجام شده است؟

پایه پژوهشی درباره سال‌شمار زندگانی فردوسی با توجه به نگره «پروفسور ژول مول» در زمینه «کنون عمر نزدیک هشتاد شد» این بیت را به آخرین سال‌های زندگانی فردوسی مربوط می‌دانند که با کم کردن از تاریخ سال‌مرگ وی در حدود سال ۴۱۱ هجری قمری، تاریخی در حدود سال ۳۳۰ هجری را برای زادروز فردوسی اثبات می‌کند. از دیگر سو، فردوسی به هنگام سخن از دوره ساسانیان ۳ بار از ۶۳ سالگی خود یاد می‌کند؛ نخست- در آغاز پادشاهی بهرام دوم می‌سراید:

«می لعل پیش‌آور ای روزبه / که شد سال گوینده بر شصت‌وسه»

دوم- در آغاز داستان شاپور دوم (۸۰۰ بیت پس از بیت یادشده)، سروده است:

«چو آدینه هرمزد بهمن بود / بر این کار فرخ نشیمن بود / می لعل پیش‌آور ای هاشمی / ز خمی که هرگز نگیرد کمی / چو شصت‌وسه شد سال و شد

گوش کر / ز بیشی چرا جویم آیین و فر»

سوم- در آغاز داستان یزدگرد یکم می‌سراید:

«آیا شصت‌وسه ساله مرد کهن / تو از باده تا چند رانی سخن»

این ۳ مورد در یک بخش از شاهنامه آمده‌اند و نزدیک بودن این بیت‌ها به هم نتیجه می‌دهد که این بخش در یک سال مشخص، یعنی ۶۳ سالگی حکیم توس، سروده شده است.

بدین روی قطعه دوم، تاریخی بسیار مهم را مشخص می‌کند، «هرمزد بهمن» یعنی نخستین روز از یازدهمین ماه سال، تنها در سال ۳۷۱ یزدگردی به روز آدینه (جمعه) برابر شده است، یعنی روز آدینه ۱۴ ژانویه ۱۰۰۳ میلادی!

چون این سال با ۶۳ سالگی فردوسی برابر بوده است؛ با کم کردن ۶۳ سال از سال ۳۷۱ هجری، می‌توان گفت فردوسی در سال ۳۰۸ یزدگردی (۳۰۸ = ۶۳ + ۳۷۱) برابر با ۹۳۹ میلادی و ۳۲۹ هجری قمری (مهی) زاده شده است!

اینک تاریخ تقریبی زادروز فردوسی را از روی سروده حکیم توس، می‌توان به دست آورد.

در بیت «می لعل پیش‌آور ای روزبه / که شد سال گوینده بر شصت‌وسه»

واژه «که شد» اشاره به رسیدن زمان زادروز فردوسی دارد (اگر چه خود آن زمان به دقت یادآور نشده است) اما اندکی پیش از این مورد، فردوسی به خود می‌گوید از کار دست بکش و به نوشیدن شربت روی‌آور که جشنی بزرگ پیش آمده است: «شب اورمزد آمد از ماه دی / ز گفتن بیاسای و بردار می»

گفتنی است: این بیت ۷۷ خط پیش از شعر «که شد سال گوینده بر شصت‌وسه» آمده است. اکنون متوجه می‌شویم که فردوسی به «شب اورمزد دی» یعنی روز «۳۰ آذر» اشاره دارد؛ چون اصطلاح «شب» یک روز مشخص در زبان فارسی به معنی روز پیش از آن است، چنان‌که در گفت‌وگوهای امروزی هم «شب جمعه» به معنی پنج‌شنبه شب است. بنابراین فردوسی در هنگام سرودن این بیت در حدود سال ۳۷۱ خورشیدی یزدگردی برابر با سه‌شنبه ۱۵ دسامبر ۹۳۹ میلادی می‌زیسته است و در آدینه (جمعه) یکم بهمن‌ماه همان سال، برابر با ۱۴ ژانویه ۱۰۰۳ میلادی، دست‌کم ۸۰۰ بی‌تی از شاهنامه را در همان یک سال سروده بوده است، یعنی هر روزی ۲۷ بیت به طور متوسط در آن سال می‌سروده است. چون بیت «که شد سال گوینده بر شصت‌وسه» خبر از رسیدن تاریخ زادروز فردوسی دارد ۷۷ سطر پس از بیت «شب اورمزد آمد و ماه دی» که مقصود آدینه (جمعه) ۱۴ ژانویه ۱۰۰۳ باشد، سروده شده است؛ پس میان آن سرایش می‌بایست، دو سه روز فاصله بیان‌دازیم؛ بدین ترتیب تاریخ جشن شصت و سومین زادروز فردوسی در آدینه (جمعه) ۳ دی‌ماه سال ۳۷۱ یزدگردی برابر ۱۸ دسامبر ۱۰۰۲ میلادی را هم به راحتی می‌توان به دست آوریم! اکنون باید توجه داشت که فردوسی اگرچه گاهی در شعرهای خود از گاه‌شمار هجری قمری (مهی) برای بیان سال بهره گرفته اما برای بیان ماه و روز بر شیوه گاه‌شماری باستانی (یزدگردی) بهره می‌گرفته است. بنابراین به هنگام سخن از «که شد سال گوینده بر شصت‌وسه» هم‌چنان که از ۷۷ بیت پس از آن بر می‌آید (شب اورمزد آمد و ماه دی) و یا ۸۰۰ بی‌تی، پس از این بیت (چون آدینه هرمزد بهمن بود) رویکرد فردوسی مشخص می‌شود که به یک روز و ماه ایرانی اشاره شده است. در گاه‌شمار باستانی (یزدگردی)، هر ۱۲ ماه سال، ۳۰ روز داشته که به پایان هر سال ۵ روز (پنجه نیاکان) افزوده می‌شده است که در نتیجه، هر سال باستانی ایرانیان ۳۶۵ روز داشته است البته بر پایه سال کبیسه، هر چهار سال یک روز (۲۴ ساعت) از سال خورشیدی به جلو می‌افتد. بنابراین آن‌چه فردوسی به هنگام سرودن «که شد سال گوینده بر شصت‌وسه» به آن اشاره کرده ۳ دی‌ماه سال ۳۷۱ باستانی (یزدگردی) و ۶۲ سال کامل را نشان می‌دهد. بدین منظور ۱۶ روزی از ۶۲ سال خورشیدی کامل، کمتر بوده است؛ پس ۳ دی‌ماه سال ۳۰۸ یزدگردی برابر با آدینه (جمعه) ۳ ژانویه ۹۴۰ میلادی بوده است که حاصل افزایش ۱۶ روز بر ۱۸ دسامبر سال ۹۳۹ میلادی است. پس با این پژوهش، تاریخ تقریبی زادروز فردوسی، ۳ دی‌ماه سال ۳۱۹ خورشیدی است، نه یکم بهمن‌ماه که چندی است بر سر زبان‌ها افتاده است. از دیگر سو در همین پژوهش یاد شده نیز در تبدیل گاه‌شمارها و تقویم‌ها دقت لازم اعمال نشده است. اگر محاسبه تبدیل تقویم یزدگردی به میلادی را بخواهیم به درستی در نظر بگیریم؛ باید دو گونه گاه‌شمار (تقویم) میلادی شامل گرگوری و ژولینی را در نظر بگیریم. در پژوهش یاد شده هم اگر هر کدام از این دو را معیار گرفته باشند، تبدیل‌ها درست نیست البته به نظر می‌رسد، تقویم ژولینی، پایه کار قرار گرفته شده باشد؛ چون برای تاریخ‌های پیش از سال ۱۵۸۲ میلادی گاه‌شمار ژولینی ملاک تبدیل است. در هر حال تبدیل‌هایی که انجام شده درست نیست. ۶۳ امین زادروز فردوسی را اگر ۱۸ دسامبر ۱۰۰۲ میلادی ژولینی بدانیم برابر می‌شود با آدینه (جمعه) ۲ دی‌ماه ۳۸۱ خورشیدی؛ بدین روی زادروز فردوسی را هم اگر ۳ ژانویه ۹۴۰ میلادی ژولینی بدانیم برابر می‌شود با چهارشنبه ۱۸ خرداد ۳۱۹ خورشیدی؛ اگر هم تاریخ میلادی گرگوری را به اشتباه ملاک قرار داده باشند به شرح زیر است: ۱۸ دسامبر ۱۰۰۲ میلادی گرگوری برابر با شنبه ۲۶ آذر ۳۸۱ خورشیدی است؛ پس زادروز فردوسی ۳ ژانویه ۹۴۰ میلادی گرگوری برابر با آدینه (جمعه) ۱۳ خرداد ۳۱۹ خورشیدی است.

تاریخ‌نگاری پایان سرایش شاهنامه فردوسی چه روزی است؟

سفارش سرایش دانشنامه شاهنامه از سوی فردوسی با یاری فرمانروایان توس – تابران از سوی برخی نویسندگان بدون پژوهش به سلطان محمود غزنوی نسبت داده می‌شد در حالی که گویا در ۴ سال در پایان سرایش شاهنامه فردوسی پشتیبانی‌های اندکی از سوی غزنویان به انجام رسیده است که در پایان فردوسی از بدعهدی‌ها و تهدیدها اندوهگین شده و تا پایان عمر شهر به شهر می‌گریخته تا غزنویان به وی آسیب نرسانند! با وجودی که در هنگام سرایش نخستین داستان شاهنامه که سرآغاز داستان بیژن و منیژه بوده است و همسر خردورز فردوسی در دوران بارداری دخترشان بوده است، محمود غزنوی خردسالی بیش نبوده است! در زمینه سرایش شاهنامه هم فردوسی در دو بیت پایانی دانشنامه سترگ خود تاریخ‌نگاری دقیقی با بهره‌گیری از فرهنگ و تمدن ایرانی اسلامی داشته است؛ چه آن‌که هم از گاه‌شمار باستانی ایرانی و هم از گاه‌شمار اسلامی بهره گرفته است.

حکیم فردوسی توسی در دو بیت پایانی شاهنامه سروده است:

سرآمد کنون قصه یزدگرد / به ماه سپندارمذ روز ارد / ز هجرت شده پنج هشتاد بار / که پیوستم این نامه نامدار

حکیم توس، پایان داستان‌های راستان شاهنامه را داستان پیروزی مسلمانان بر یزدگرد ساسانی برگزیده است؛ سپس با بهره‌گیری از گاه‌شمار باستانی ایرانی که ماه‌های دوازده‌گانه شامل ۳۰ روز داشته و هر روز در این ۱۲ ماه، نامی اختصاصی هم داشته است؛ بدین روی فردوسی، پایان سرایش شاهنامه را در روز ارد (۲۵ ام) از ماه سپندارمذ (اسفند ماه) می‌نگارد، پس از آن استاد سخن از گاه‌شمار اسلامی بهره برده تا پایبندی خود را به تمدن ایرانی اسلامی نشان دهد؛ اگر ۵ را در ۸۰ ضرب کنیم ۴۰۰ سال پس از هجرت پیامبر ارجمند اسلام را نشان می‌دهد؛ پایان سرایش شاهنامه فردوسی سال ۴۰۰ هجری مہی (هجری قمری) است که برابری آن سال ۳۸۸ هجری خورشیدی خواهد بود. فردوسی به پیوستن (سرودن) نامورنامه که شاید دانشنامه‌ای باشد که در نزد ایرانیان به گونه نوشتاری و شفاهی نسل به نسل به یادگار مانده بود، اشاره می‌کند. بنیاد فردوسی افتخار دارد، سال‌روز هزاره شاهنامه فردوسی را به گاه‌شمار خورشیدی در ۲۵ اسفند ماه ۱۳۸۸ به نام ایران در یونسکو به ثبت جهانی برساند که در فهرست رویدادهای فرهنگی، هنری و علمی سازمان علمی، فرهنگی و تربیتی ملل متحد (یونسکو) در سال‌های ۲۰۱۱ & ۲۰۱۰ به گونه جهانی به ثبت رسمی رسانده و آن را ماندگار کرده است.

پاینده باد یاد دانشنامه‌نگار بزرگ ایرانی و برترین حماسه‌سرای گیتی حکیم فردوسی توسی.